

הרב עודד מכמן

גדרי נתינה בגט

1. דין המשנה "מצאתו מאחוריו" וסוגיית הגמרא בזה
2. גט בידה ומשיחה בידו - מחלוקת ר"י ור"ת
3. הסתירה לכאורה בין פסקי הרא"ש בשתי הסוגיות
4. ערק לה חרציה
5. גט ומשיחה - ביאור שיטות הראשונים השונות
6. הקנאה כמעשה נתינה
7. סיכום

1. דין המשנה "מצאתו מאחוריו" וסוגיית הגמרא בזה

משנה (גיטין עח.):

אמר לה "כנסי שטר חוב זה" או שמצאתו מאחוריו, קוראה והרי הוא גיטה – אינו גט עד שיאמר לה "הא גיטך".

הגמרא מבררת כיצד מדובר במקרה של "מצאתו מאחוריו" וזו לשונה:

כי אמר לה "הא גיטך" מאי הוי הוה ליה "טלי גיטך מעל גבי קרקע" – לא אמר כלום.

כלומר, בגט יש דרישה של "ונתן בידה" – שהבעל ייתן את הגט ביד האשה, אך כאשר האשה נוטלת את הגט בעצמה אין כאן נתינה ואינה מגורשת. ומתרת הגמרא: "אימא שלפתו מאחוריו, שלפתו נמי הא בעינא ונתן בידה, וליכא". כלומר, עדיין אין כאן נתינה של הבעל, לכן מסיקה הגמרא: "לא צריכא דערק לה חרציה ושלפתייה".

כלומר, על-ידי ש"ערק לה חרציה" מתקיים דין "ונתן בידה". בפשטות, עולה מהסוגיה שאין צורך בנתינה גמורה של הבעל, ומספיק סיוע בעלמא; לכן גם במקום שהאשה לוקחת, אם הבעל מסייע לה לקחת – מקרי "ונתן".

אם אכן כך הוא פירוש הדברים, מתעוררים לדעתנו כמה קשיים, הן מסברה והן מגמרא, ובעיקר לאור סוגיית "גט בידה ומשיחה בידו" (גיטין עח:). במאמר זה נחתור להראות שלעולם אנו

זקוקים לנתינה גמורה של הבעל, אלא שישנם אופנים שונים של נתינה, ובחלק מהאופנים מעורבות של האשה אינה פוגעת בנתינת הבעל.

א. שתי דרכים בביאור "ערק לה חרציה"

שתי דרכים הביאו הראשונים בביאור המושג "ערק לה חרציה":

א. שיטת רש"י והרא"ש (סימן ה), שמדובר בכך שקירב את הגט אליה על-ידי עיקום מותניו, "והוי כאלו קירב לה את ידו והיא לקחה הגט מתוכה". אבל אם הייתה ידו פתוחה והגט מונח עליה ולקחתו משם, והוא לא קירב ידו אליה – אין זו נתינה ואינה מגורשת.

ב. שיטת ר"ח (הובא ברא"ש בסימן הנ"ל, וכן בטור סימן קלח) שמדובר "כגון שהיה הגט דבוק במתניו בדוחק, וצמצם מתניו ונתחלחל ונטלתו, והוי כאלו נתנו לה הוא".

משני הפירושים עולה כאמור שהסוגיה מצמצמת את דרישות הנתינה, ומסתפקת בסיוע בעלמא והשתתפות בנתינה – אלא שנחלקו רש"י ור"ח איזה סוג סיוע נצרך.

ויש להעיר, שהרי לא מצאנו שום מקור לכך שאפשר להקל בדרישות של הנתינה. לגבי "בידה" מצאנו שהגמרא (גיטין עו.) דורשת: "אין לי אלא ידה, גגה חצרה וקרפפה מנין? ת"ל 'ונתן' מכל מקום". ופירש רש"י שמשמע "נתינה כל דהו" ולא דווקא ידה ממש, אלא דומיא דידה¹, אך לא מצאנו דרשה כזו לגבי "ונתן", שמספיק גם מעשה נתינה קלוש וחלקי, ואם כן מה הבסיס לקולא זו?

ב. ביאור הרא"ש בדברי ר"ח

הרא"ש (שם) לא הסתפק בדברי ר"ח כצורתם, ומוסיף להם תוספת משמעותית:

ונראה דגם הוא צריך לומר לפרושו שקירב עצמו אליה, דאל"כ אם היה הגט סגור בידו ופתח ידו ונטלתו הוי גיטא.

כלומר, חלחול המותניים מקביל לפתיחת יד שהגט בתוכה, וכדי שתהיה נתינה טובה לא סגי בזה, אלא צריך גם קירוב ידו אליה. לכן מסכם הרא"ש:

ולתך פירושא אם היתה ידו פתוחה וקרבה אליה ונטלתו – לא הוי גיטא, דבעינן תרתי: שיסענה בנטילתה וגם שיקרב הגט אליה².

אמנם, הרחבה זו בדברי ר"ח צריכה ראייה, ומנין לרא"ש שלדעת ר"ח לא סגי בסיוע בלבד, ללא קירוב? וכבר העיר ה"קרבן נתנאל" (שם אות ט) על מה שכתב הרא"ש: "דאל"כ, אם היה הגט

¹ עיין בזה בס' קל"ח

² עיין גם בטור שהביא דברים אלו בצורה מבוארת יותר.

סגור בידו ופתח ידו ונטלתו – הוי גיטא דראייתו צריכה ראייה, דאימא אה"נ, דלר"ח כמו שנתחלחל מועיל ה"ה פתיחת היד הוי כאלו נתנו לה!

ג. אחז הגט בראש אחד והושיטו לה, ולקחתו בראש השני – דעת הרא"ש

הרא"ש כאמור הביא את שני הפירושים ל"ערק לה חרציה". והנה, לפי הפירוש הראשון, שסגי בקירוב מותניים, מסיק הרא"ש ש"אם אוחזו בראש האחד, והושיטו לה ולקחתו בראש השני, הרי זה גט, דהוי כשלפתו דהכא". והטעם פשוט: שהרי קירב את הגט אליה.

אמנם, הפוסקים (בי"ד, ב"ח) דקדקו מדברי הרא"ש שלדעתו, גם לפי פירושו של ר"ח הרי זה גט. וראייתם היא שלאחר שהרא"ש מביא את דברי ר"ח הוא מסיק:

ולהך פירושא, אם היתה ידו פתוחה וקרבה אליה ונטלתו לא הוי גיטא, דבעינן תרתי: שיסייענה בנטילתה, וגם שיקרב הגט אליה.

ואם גם בהושיט לה הגט בראש אחד ולקחתו בראש השני לא הוי גט לר"ח, טפי הו"ל לרא"ש לאשמועינן הא דהושיט הגט מהא דהייתה ידו פתוחה, דזו עדיפא מינה, והוי רבותא טפיל⁴. אלא שאכן צ"ב מסברא, מדוע לדעת ר"ח זהו גט, והרי יש כאן קירוב בלבד וחסר סיוע?

מצאנו בזה שתי דרכים:

1. הב"י כתב שאכן, לר"ח צריך תרתי רק במקום שהיא צריכה תרתי, אך אם אינה צריכה סיוע בנטילתה, כגון הכא, בקירוב הגט סגי. דבריו עמומים, כמו שכתבו הב"ח והב"ש (ס"ק ב), שהרי גם כשידו פתוחה וקירב אליה הגט אינה צריכה סיוע ממנו, ובכל זאת כתב הרא"ש שלדעת ר"ח אינו גט.

2. הב"ח כתב שאכן, גם ב"הושיט לה הגט" איכא תרתי, דבמה שהוא מושיט לה קירב הגט אליה וגם סייע בנטילתו, "שאווחז בנחת בראש האחד כדי שתקח אותו בראש השני", ולכן פשיטא דהוי גט גם לדעת ר"ח. ובסוף דבריו הוסיף: "דאווחזו בראש האחד אית ביה תרתי כדפרישית, ואדרבא, אית ביה טפי תרתי מאלו היה תחת מתניו וצמצם מתניו וקירב אליה"

גם דבריו צריכים בירור: הייתכן שחלחול מותניים הוי סיוע, אך מה שאוחז בראש אחד כדי שתיקח את הראש השני זו כוונה בעלמא, אך לא סיוע בפועל? עוד נשוב לדבריו בהמשך.

ממה שדנו עד כה יוצא שעלינו לברר שלושה דברים:

א. מדוע פשוט לסוגיה שגם סיוע בנתינה מספיק כדי לקיים את דין "ונתן בידה"?

³ בכל מקום שנזכרו דברי הפוסקים בסתמא, מקומם בסימן קלח בטור-שו"ע

⁴ "בית יוסף" (שם ד"ה אע"פ).

ב. מנין פשוט לרא"ש שגם לשיטת ר"ח צריך שהבעל יקרב את הגט לאשה, ולא מספיק סיוע בלקיחה על-ידי חלחול המותניים בלבד?

ג. מדוע לדעת ר"ח, שמצריך תרתי: קירוב הגט וסיוע בלקיחה – אם אוזו בראש הגט ומושיט לה ולקחתו בראש השני הוי גט? הרי אין כאן אלא קירוב הגט בלבד.

2. גט בידה ומשיחה בידו – מחלוקת ר"י ור"ת

בגמרא (גיטין עח:): איתא:

אמר רב חסדא: גט בידה ומשיחה בידו, אם יכול לנתקו ולהביאו אצלו – אינה מגורשת, ואם לאו – מגורשת, מ"ט? בעינן כריתות וליכא.

הראשונים במקום התלבטו מה הדין במקרה שהאשה קופצת את ידה ותופסת את הגט, ומחמת זה אין הבעל יכול להביא את הגט אצלו, האם גם בזה תהיה מגורשת או לא? וחלקו בזה ר"י ור"ת.

אמנם, דבריהם הובאו בשתי נוסחאות שונות: זו שבתוספות לפנינו (ד"ה אם), וזו שברשב"א (הובא בר"ן) וברא"ש (סימן ז), ולקמן נראה שגם דברי הרשב"א והרא"ש אינם תואמים.

תחילה נדון במחלוקת כפי שהובאה בדברי הרשב"א (ר"ן מא. ד"ה גט):

וכתב הרשב"א: פירשו בתוספות בשם רבינו יעקב ז"ל, כל שאלו גט כבד ומשיחה דקה שתיפסק במשיכתו, ה"ז מגורשת, אבל אם המשיחה חזקה שיכול למושכו ולא תינתק המשיחה אינה מגורשת אפי' קפצה האשה ידה ביותר, וכחה יפה משל בעל, ומפני זה אינו יכול להביאו אצלו – אינה מגורשת, דאין זו נתינה אלא כעין גזילה... אבל ר"י ז"ל פירש, דכיון שנתנו הבעל לידה וקפצה ידה מרצון הבעל עד שאין הבעל יכול לנתקו ולהביאו אצלו, אע"פ שאם לא קפצה ידה היה הבעל יכול להביאו אצלו מחמת המשיחה, ה"ז מגורשת, דכיון שקפצה ידה מרצון הבעל, לא גרע מערק לה חרציה ושלפתייה – שאין הבעל נותנו ממש לידה, ואפ"ה מגורשת, ואעפ"כ הורה להחמיר בדברי הראשונים ז"ל, והצריך לתת הגט בידה פתוחה או לתוך חיקה – שהבעל גומר נתינת הגט לגמרי, ובזה אין לפקפק כלום.

כלומר לפי ר"י, קפיצת ידה של האשה מסלקת את החיסרון של משיחה, והוה כ"ערק לה חרציה ושלפתייה", אך לר"ת אין זה מועיל, דקפיצת היד אינה כנתינה אלא כגזילה.

הרא"ש, כאמור, הביא את שני הפירושים, אך דחה את פירושו של ר"י והסיק ד"הכא מעיקרא לא הויא נתינה, דכל זמן שידה פתוחה יכול לנתקו ולהביאו אצלו, וכשקפצה ידה הרי היא עושה כל הנתינה", ואם כן הרא"ש מכריע כדעת ר"ת.

התוספות לפנינו⁵ הסיקו שלשיטתו של ר"ת יש השלכה גם למקרה רגיל של נתינת גט מיד ליד, דהיינו ש"צריך לזוהר שתהא יד האשה פתוחה עד שיניח כל הגט בידה, דאם תקפוץ ידה בעוד שהבעל אוחז בראש הגט בידו – לא הוי גט, דהוי כמו גט בידה ומשיחה בידו" (אמנם הם הוסיפו: "ונראה דכשר, דלא גרע מערק לה חרציה ושלפתו, דהוי גט אע"ג דביד הבעל להדק מתניו שלא תטול, והמחמיר תע"ב" ועיין "בית יוסף" (ד"ה ומדברי) וכן בהמשך המאמר בביאור דברים אלו).

כלומר, התוספות מדמים את המקרה של גט ומשיחה למקרה שאוחז הגט בראשו האחד ומניחו בתוך ידה, ומסיקים שיש להקפיד שלא תקפוץ היד קודם שהוא עוזב את הגט לגמרי, דאם תקפוץ כשידו עדיין אוחזת הוי כגט בידה משיחה בידו וקפצה ידה, שאינה מגורשת.

3.א. הסתירה לכאורה בין פסקי הרא"ש בשתי הסוגיות

לאור מסקנתנו האחרונה – שכשהבעל אוחז הגט בראשו ומניחו בידה על האשה להיזהר שלא תקפוץ ידה קודם שהוא עוזב הגט – הרגיש ה"בית יוסף" (סימן קלח) שנוצר קושי בפסקי הרא"ש. מצד אחד הוא פוסק כר"ת, ואם כן הוא מסכים למסקנה הנ"ל, אך מצד שני הרי בסוגיית "ערק לה חרציה" הוא הסיק שאם אוחז הגט בראש אחד ומושיטו לה והיא לקחה אותו בראש השני הוי גט, ואף-על-פי שלא עזב הבעל את הגט לגמרי קודם שהיא תפסה אותו. ולכאורה אין הבדל בין שני המקרים, שהרי בשניהם הוא אוחז בראש הגט ומושיטו אליה, והיא תופסת! ה"בית יוסף" (ד"ה וגם) נדחק כדי ליישב, אך הוא עצמו הקשה על דבריו, ונשאר בצ"ע.

הד"מ (סי"ב) חילק בין קפצה ידה מרצון הבעל – שמגורשת, לבין קפצה ידה שלא מרצונו – שאינה מגורשת. גם דבריו צריכים עיון, שהרי מדברי הרשב"א עולה במפורש שמחלוקת ר"י ור"ת היא אפילו במקרה שקפצה ידה מרצונו, ולכן דימה זאת ל"ערק לה חרציה", ואפ"ה חלק ר"ת וכתב דהוי כעין גזל⁶.

לב"ח ישנה דרך נוספת, המחלקת בין שני המקרים:

ולפענ"ד נראה דאין כאן התחלה לקושיא, דדוקא בהניח הגט בידה, לאחר שתקפוץ ידה לא הוי גט, אבל באוחז בראשו האחד והושיטו לה והיא לקחה אותו בידה בראש השני אין שם לא פתיחת יד מתחילה ולא קפיצת יד בסופה, אלא נתינה מידו לידה, והוא קירב אליה וסייעה בנטילתו, ולא דמי לגט בידה ומשיחה בידו וקפצה ידה, אלא כדדמי אוכלא לדנא, ולר"ת והרא"ש דמי הך דאוחז בראש אחד והושיטו לה וכו' להך דערק חרציה, דהיינו צמצם מותניו

⁵ דברים אלו כתובים כבר בסוף דברי הרשב"א שהבאנו, אך בצורה בולטת פחות.

⁶ וכך העיר הב"ש (סימן קלח ס"ק ו)

והטה עצמו לצדה ונטלתו כפירוש ר"ח, דלא כר"י שמביא ראייה דערק לה חרציה להכשיר בגט בידה ומשיחה בידו וקפצה בידה, דלר"ת והרא"ש דתופסין פירוש ר"ח אין משם ראייה לקפצה ידה.

דבריו אינם ברורים כל הצורך דס"ס מהו ההבדל העקרוני בין שני המקרים?

ב. שני סוגי נתינה – הושטה והנחה

לענ"ד נראה דאכן אלו שני מקרים חלוקים ביסוד אופיים. כדי לתת חפץ מאדם אחד לרעהו ישנם שני אופנים בסיסיים: האחד, באופן שהמקבל אינו עושה דבר והנותן **מניח** את החפץ עליו. השני, באופן שהמקבל שותף בתהליך הנתינה בכך שהוא מקרב את ידו אל הנותן ותופס את החפץ **המושט** אליו, ואף-על-פי-כן נראה להגדיר שהראשון נקרא "נותן" באופן שלם, והשני "מקבל" ולא "לוקח". לאופן הראשון נקרא **הנחה**, ולשני **הושטה**.

במסכת גיטין מצאנו כמה דוגמאות להנחה, כגון מניח או זורק גט בחצר (טו), או כגון נתן גט בידה והיא ישנה (עח) – במצב כזה האשה אינה שותפה כלל בתהליך הנתינה. הדוגמה לאופן השני היא בעצם המקרה של הרא"ש (סימן ה), שאוחז הגט בראש אחד ומושיטו לה ולקחתו בראש השני – כלומר, הוא מושיט לה את הגט והיא גומרת את הנתינה.

נראה שבשני האופנים הנ"ל מתקיימת נתינת גט כהלכתה. בראשון ברור שהבעל פועל את פעולת הנתינה באופן בלעדי, אך לדעתי גם במקרה השני, למרות שבאופן מעשי גם האשה מעורבת – כיוון שהפעולה נעשתה באופן מתואם עם הבעל, כדרך שאנשים נותנים, היא מתייחסת לבעל לגמרי. הגע עצמך, הרי רוב המקרים שאדם נותן חפץ לחברו נעשים באופן זה שראובן **מושיט** את החפץ לשמעון ושמעון **תופס** את קצהו השני, ולפעולה זו אנו קוראים תמיד שראובן **נתן** את החפץ לשמעון!

נתבאר אם כן שישנם שני אופנים לנתינה מושלמת – הנחה והושטה⁷, כאשר המדד להגדרת נתינה אינו שרק הנותן מעורב בפעולה, אלא שנעשה כדרך שבני אדם נותנים.

⁷מה שנמצא בר"ן בסוגין (מ. ד"ה מתני') ביטוי "נתינה גרועה" ו"נתינה מעלייתא", נראה דאינו הגדרה במעשה הנתינה עצמו, אלא היא גרועה מצד שאינה מורה באופן ברור על גירושין, לכן בלא אמירת "הא גיטך" אי אפשר לסמוך על מה שהיו עסוקים באותו עניין קודם לכן, דשמא לאו לגרושין ניתן לה כעת. נמצא שאמירת "הא גיטך" אינה הגדרה בפעולת הנתינה אלא בכונת הגרושין. לכן גם יש לומר לר"ן שם שמהני אמירת "הא גיטך" גם לאחר הנתינה, ולא דווקא בשעת הנתינה עצמה, דאין שום גריעותא במעשה הנתינה עצמו (דבר זה שמעתי מהרב יצחק שטינברג נר"ו)

ומה שכתב שם הר"ן "ומיהו כי אמר לה בתר הכי הא גיטך אפ' אחר שבא לידה מהני דנותן בידה קרינא ביה אע"ג דנתינה ראשונה לאו כלום היא" כוונתו שנתינה ראשונה אינה מגרשת כלל בלא אמירת הא גיטך, אך ודאי שמקרי פעולת נתינה, ואמירת הא גיטך מצטרפת לאותה נתינה.

הבעיה מתעוררת כאשר הגט ניתן באופן הראשון, באופן של הנחה, ובכל זאת האשה מתערבת בנטילתו. מקרה כזה הוא לדעתי המקרה שנחלקו בו הראשונים בסוגיית גט ומשיחה: הבעל אוהז בראש הגט ובא להניחו בתוך ידה, וקודם שהוא עוזב את הגט האשה קופצת ידה. במקרה זה הבעל לא הושיט את הגט אלא עמד להניחו, כלומר הוא בחר לגרש באופן הראשון של הנתינה, שבו האשה פאסיבית, לכן כאן כל פעילות של האשה גורעת – כיוון שפעולתה אינה משלימה אלא סותרת את אופי פעולתו של הבעל. במצב כזה פעולתה תוגדר כלקיחה, ובלשון הרשב"א: "כעין גזילה".

כמובן, אין כוונתו לגזילה מבחינה הלכתית, הוא רק מגדיר את אופי המעשה כמעשה שאינו משלים את הושתת האיש, אלא כפעולה עצמאית של לקיחה שאין לה קשר להנחת האיש, כמו מעשה גזילה, שרק הגזלן עושהו. נמצא שאף-על-פי שהאיש נתן בידה, כיוון שלא נגמרה נתינתו – שהרי עדיין המשיחה או ראש הגט בידו – ובאה האשה וקופצת ידה, אין משמעות לנתינתו: "והרי היא עושה כל הנתינה", כלשון הרא"ש. הרא"ש דקדק לומר ש"כל הנתינה" נעשית על-ידי האשה, משום שאי הקשר בין מעשה האיש למעשה האשה גורם לכך שקפיצת יד האשה מבטלת את המשמעות של הנחת האיש, שעדיין לא נגמרה, וכאילו היא עשתה את כל הנתינה (זו גם משמעות לשון הרשב"א בדעת ר"ת: "אין זו נתינה אלא כעין גזילה". הרשב"א לא כתב שהחיסרון הוא שהאיש לא גמר את הנתינה, אלא שאין זו נתינה, כדברינו).

זהו לדעתי החילוק בין שני המקרים שנתקשו הפוסקים לעיל ליישבם זה עם זה. כשהבעל אוהז את הגט בראשו ונותנו באופן של הושתת – מהני מה שנוטלתו, ואילו כשהוא אוהז את הגט ורוצה להניחו בידה – קפיצת היד גורעת.⁸

ג. כיצד למדנו את דין הנתינה בגירושין?

יש בנותן טעם להוסיף כאן דיון קצר בשאלה מה אכן הביא לכך שיש כמה אופנים של נתינה. היה מקום לשאול מדוע בכלל נתינת גט שונה משאר נתינות שבתורה; הרי בדרך-כלל נתינה מתפרשת כהקנאה, ומדוע נשתנו הדברים בגירושין?

נראה שישנן שתי תשובות בדבר: אי בעית אימא סברא ואי בעית אימא קרא. מסברא, שהרי גט ניתן גם בעל כורחה של האשה, ואילו קניין מצריך רצון של שני הצדדים – לכן אין יכולת לפרש "ונתן" במובן קנייני. ומקרא, שהרי "ונתן בידה" כתיב, ועל-ידי קניין בלבד אין הכרח שהגט יגיע לידיה של האשה – לכן על כורחך שמדובר בנתינה ממש. וביסוד העניין נראה שיש כאן עניין אחד: נתינת הגט אינה מעשה קנייני, אף-על-פי שיש לה משמעות קניינית, ולכן נתינת הגט היא נתינה ממש ולא הקנאה.⁹

⁸ נראה שזוהי כוונת הב"ח בתירושו, ודבריו הובאו לעיל.

⁹ בהמשך נראה שאמנם לעתים גם הקנאה מקרי נתינה, ומתקיים דין "ונתן" – אך זה משום שבהקנאה יש נתינה, ולא משום שכל נתינה היא הקנאה.

כיוון שברור לנו שאנו זקוקים לנתינה ממשית, צריך להגדיר מהם תנאיה. נראה שאכן בתורה אין תיאור מדויק לכך, אלא שהתורה מכשירה כל נתינה כדרך בני אדם. שתי האפשרויות הבסיסיות הן שתי הנתינות שדיברנו עליהן לעיל: הנחה והושטה.

4. "ערק לה חרציה"

א. "ערק לה חרציה ושלפתייה" – נתינה באופן של הושטה

הדין שחידש הרא"ש (סימן ה) לגבי הושטה, הוא בעצם מסקנה הנלמדת מדין "ערק לה חרציה". נמצא אם כן שבדין של "ערק לה חרציה" מחדשת הגמרא את היסוד של נתינה באופן של הושטה, שגם היא מקיימת את הצורך של "ונתן בידה".

ב. ביאור שיטת ר"ח

מכאן נחזור למה שהערנו בראשית דברינו: מנין לרא"ש שגם לדעת ר"ח צריך שיקרב את הגט אליה? נראה בהמשך לדברינו לעיל שתירוץ הגמרא: "ערק לה חרציה", בעיקרו בא להגדיר את אופי הנתינה, שהיא באופן של הושטה ולא באופן של הנחה. על-ידי שמצמצם מותניו ונתחלחלו הוא בעצם מאפשר לה את לקיחת הגט, כמי שאוחז גט בראשו ומושיט לה, ומאפשר לה ליטלו בכך שהוא מרפה את אחיזתו והיא נוטלת. מעשה הסיוע כאן אינו השתתפות בנתינה בעלמא, אלא מעשה מתואם, המכין לקראת נטילת האשה ומתבצע בשיתוף פעולה עם האשה: הוא מרפה את אחיזתו, ותוך כדי כך היא נוטלת.

לכן ברור לרא"ש שבלא קירוב הגט אליה, אין למעשה זה אופי של נתינה – כי אין כאן שום הושטה. במקרה זה הוא כמי שאוחז הגט בידו קפוצה, ופוחח ידו, והיא נוטלת את הגט מתוכה, שפשיטא לרא"ש שאינו גט, כיוון שאין כאן נתינה כלל אלא סילוק מונע בעלמא. בלא קירוב הגט לאשה מתבטלת מפעולה זו של צמצום המותניים משמעותה כהושטה, ונטילת האשה חוזרת להיות פעולת לקיחה "כעין גזילה".

נמצא אם כן שמה שמצריך הרא"ש בדעת ר"ח שני דברים (קירוב וחלחול מותניים) אינו כדי להגביר את סיוע הבעל בנתינה, אלא כדי שפעולת הקירוב תיתן לפעולת חלחול המותניים שם הושטה.

על-פי זה יתבאר גם מה שהוקשה לפוסקים בדברי הרא"ש, כיצד מתקיימים ב"אחז הגט בראש אחד והושיטו לה והיא נוטלתו בראשו השני" שני התנאים, והרי לכאורה יש כאן רק קירוב הגט, ללא סיוע בנטילה! הבאנו את דברי הב"ח, שגם כאן הבעל מסייע בנטילה: "וגם מסייע בנטילתו, שאוחזו בנחת בראש האחד כדי שתקח בראש השני". נראה שתורף דבריו הוא מה שביארנו לעיל: שאין כאן רק סיוע בעלמא, אלא הגדרת הפעולה כפעולת הושטה שמתואמת ביניהם, ועל-ידי הרפיית אחיזתו בגט לאחר שקירב את ידו אליה הוא מסיים את חלקו בהושטה

ומאפשר לה את הנטילה; מה שאין כן בגט המונח בידו הפתוחה וקירב ידו אליה ונטלתו: אף-על-פי שקירוב יש כאן, פעולה מתואמת של הושטה אין כאן.

ג. ביאור דברי הרא"ש בשיטת רש"י

הרא"ש בפירושו הראשון להעמדת הגמרא "דערק לה חרציה ושלפתי" פירש:

עקם מתניו לקרב אליה הגט, והוי כאילו קרב לה את ידו והיא לקחה את הגט מתוכה.

מהמשך דבריו משמע שלפי פירושו זה, אם הייתה ידו פתוחה וקירבה אליה ונטלתו – הוי גיטא (חוץ מלר"ח), והיינו שקירוב הגט מספיק לעניין נתינה.

ונלענ"ד, שגם פירוש זה מודה עקרונית למה שביארנו, שהיסוד של "ערק לה חרציה" הוא נתינה באופן של הושטה, אלא שהוא מרחיב את גבולותיה של הושטה. לפי פירושו זה, גם אם אין סיוע בנטילה, אלא רק קירוב היד על מנת שהאשה תיטול, הדבר מספיק כדי להגדיר את המעשה כפעולה מתואמת בין האיש והאשה, והושטה מקרי.

אם כן, המחלוקת בין ר"ח לרש"י והרא"ש היא בגבולות. ר"ח כולל רק הושטה רגילה בכלל זה, או מה שממלא את תנאיה באופן מלא – ולכן מצריך תרתי, ואילו רש"י והרא"ש מסכימים לכלול גם מעשה שחסר בו קצת בסיוע המעשי לנטילה, אך בכללות הוא עדיין נושא אופי של הושטה.¹⁰

ד. שיטת הרמב"ם

נבוא עתה לבאר את שיטת הרמב"ם (גרושין פרק א הל' יב) על-פי העקרונות שביארנו:

גט שהיה מונח על הארץ, ואמר לה "טלי גיטך מעל גבי קרקע" ונטלתו, או שהיה קשור על ידו או על ירכו ושלפתו ממנו, אע"פ שאמר לה אחר שבא לידה "הרי הוא גיטך" – אינו גט, שנאמר "ונתן בידה", לא שתקח היא מעצמה, והרי לא נתן לה הוא ולא שלוחו. אבל אם הרכין לה בגופו או הטה ידו עד ששלפה הגט מעליו, ואמר לה "ה"ז גיטך" – הרי זה גט.

והנה, ברמב"ם (שם הל' יא) מבואר שאמירת "הא גיטך" אינה אלא מדרבנן, "ואם נתן בידה ולא אמר כלום ה"ז פסול" אבל לא בטל¹¹, ואילו כאן משמע מלשון הרמב"ם שאמירת "הא גיטך" מעכבת¹².

¹⁰ החיסרון הוא באחיזת האיש לקראת נטילת האשה, שמתקיימת במקום שאוחז בראש אחד של הגט ומושיט, אך אינה מתקיימת במקרה שהגט בידו הפתוחה, ומקרב את ידו לקראת האשה: ר"ח פוסל נתינה כזו, כי הוא איננו רואה בה תשלום של פעולת האיש, אלא לקיחה גמורה של האשה.

¹¹ וע' רמב"ם (גרושין פרק י הל' א-ב).

עוד יש להבחין שהרמב"ם, בנגוד לשאר הראשונים, לא הבין שהגט היה תחוב בין חגורו למותניו (כלשון רש"י) אלא שהיה קשור על ירכו או על ידו¹³, והרכין¹⁴ לה בגופו (כדי לקרב ירכו) או הטה ידו – עד ששלפה הגט מעליו, כלומר, מדובר שהוא שולח ידו לעברה¹⁵ או מרכין הגוף אליה בתנועה של מסירה, והיא כנגדו שולחת ידה ושולפת את הגט מעליו.

לענ"ד, הרמב"ם מפרש עקרונית כדברי רש"י והרא"ש בפירוש הראשון, ש"ערק לה חרציה" היא נתינה באופן של הושטה, אלא שלדעתו אי אפשר להסתכל על פעולה כזו כפעולה מתואמת בין הבעל לאשה, אלא רק כשאומר לה תוך כדי מעשה הנתינה "הרי זה גיטך", כך שבעקבות אמירה זו היא נוטלת הגט. שהרי היא צריכה לשלוף את הגט שקשור עליו וזוהי פעולת לקיחה "כעין גזילה", לכן רק אמירת "הא גיטך" משוה למעשה זה של האשה אופי של השלמת מעשה האיש כך שיוגדר כהושטה. אבל בהושטה רגילה, שאוחז בראש הגט ומושיט לה והיא תופסת ראשו השני, אפילו בלא אמירת "הא גיטך" כשר מדאורייתא (ומדרכנן פסול)¹⁶.

5. גט ומשיחה – ביאור שיטות הראשונים השונות

א. שיטת ר"י כפי שהובאה בדברי הר"ן

נראה ששאלת הגבול בין הנחה להושטה היא גם קוטב הדיון במחלוקת ר"י ור"ת בסוגיית גט ומשיחה. לדעת ר"ת, אם הבעל נותן את הגט לתוך ידה, וקודם שעזב את הגט קפצה ידה – אינה מגורשת. וביארנו דבריו לעיל, שכיוון שהוא בא להניח, אל לאשה להיות מעורבת כלל בנתינה. אך לדעת ר"י, כיוון שעשתה כן מרצון הבעל הוי כ"ערק לה חרציה ושלפתייה" (בין על-ידי אחיזה בראש הגט, בין על-ידי משיחה). אמנם נסתפק בזה, ולמעשה הורה להחמיר לתת את הגט בידה פתוחה לגמרי, או לתוך חיקה, כך ש"הבעל גומר נתינת הגט לגמרי" (לשון הר"ן).

נראה שגם ר"י מודה ליסוד שביארנו, שישנן שני דרכי נתינה: הנחה והושטה, ו"ערק לה חרציה" הוא דין של הושטה. הספק שלו הוא במקרה של גט ומשיחה, כיוון שכאן זהו מעשה

¹² ראה לכך שכאן האמירה מעכבת יש להביא מהמשנה (גיטין עח). בדין "כנסי שט"ח זה", שהרמב"ם ביאר בו שזהו חיסרון מדאורייתא, משום שלא נתנו לה בתורת גירושין – ולכן צריך הוא לומר לה (אפילו לאחר זמן) "הא גיטך". מבואר אם כן שבמשנה זו, הצורך לומר "הא גיטך" הוא מדאורייתא ולא מדרכנן בלבד, ו"מכנסי שט"ח זה" נלמד גם ל"מצאתו מאחוריו", שאמירת "הא גיטך" מעכבת. אמנם, בנגוד ל"כנסי שט"ח", שאמירת "הא גיטך" היא לאחר זמן, כאן משמע שצריך לומר "הא גיטך" בשעת הנתינה ממש.

¹³ בפירוש המשניות, במקום ירכו כתוב "קשור על גבו".

¹⁴ בפירוש המשניות הלשון קצת אחרת: "שירמוז לה שתקבלנו", ונראה דהיינו הרכנה דהכא.

¹⁵ כמו "נטה ירך על הים" (שמות יד, טז), שמשמעותו שליחת היד קדימה.

¹⁶ עיין ב"אבני מילואים". וכל דבריו שם אינם כדברינו, שהוא תפס שם ש"ערק לה חרציה" אינו אלא סיוע בנתינה, ולא נתינה גמורה.

שבאופיו הוא מעשה הנחה, שהרי בא להניח את הגט בידה ללא התערבות מצדה. מבחינה זאת, קפיצת היד היא פעולה סותרת ולא משלימה, שהרי אינה נצרכת מראש עבור נתינת הגט¹⁷. בכל זאת נסתפק ר"י, אולי כיוון שרצונו של הבעל בכך, כוונתו לעשות פעולה מתואמת עם האשה, באופן שהוא יניח והיא תקפוץ את ידה, תועיל לתת למעשה שם של פעולת הושטה, למרות שאופי המעשה מצד עצמו הוא אופי של הנחה. כלומר, שורש הספק של ר"י הוא האם הכוונה גוברת על אופי הפעולה בקביעת שמה כמעשה הושטה ולא כמעשה הנחה.

ב. שיטת ר"י כפי שהובאה ברא"ש, וכיאר שיטת הרמב"ם

אף שמה שכתבתי כאן בדעת ר"י מתאים לדבריו כפי שהובאו בר"ן, ברא"ש (סימן ז) הובאו הדברים בסגנון אחר:

ור"י אומר דמיקרי שפיר נתינה, כיון שהוא התחיל הנתינה קרינן ביה שפיר, ונתן אע"פ שהיא גמרה הנתינה.

הוא הביא סעד לדבריו משני מקומות.

א. גיטין כד: "אל תתגרשי אלא בבי"ד פלוני", דמיגרשא כשמגיעה לשם, ואפילו שהוציאה הגט מרשותה בינתיים, אם נטלתו שוב ובאה לבי"ד מגורשת, אע"פ שבנטילה אחרונה לא בא הגט לידה מיד הבעל, כיוון שתחילת נתינתו להתגרש נתנו בידה – "ונתן" קרינא ביה, ולא "טלי גיטך מעג"ק".

ב. כתובות פו: ה"ז גיטך ולא תתגרשי בו עד לאחר ל', דאם שוב נטלתו וישנו בידה בסוף ל' – מגורשת, אע"פ שמעצמה גומרת הנתינה", (ורק בצדי רה"ר נסתפקה הגמרא פו:).

פשט דברי ר"י כפי שהם מנוסחים בדברי הרא"ש הוא שמספיקה התחלת נתינה, ואין צורך שהבעל יבצע נתינה גמורה.

הרא"ש דוחה את דבריו בפשטות, דהכא שאני שעדיין לא נגמרה כלל נתינת הבעל, מה שאין כן בשתי הדוגמאות שהביא ר"י – שם מדובר בכך שהאשה מתגרשת בנתינה הראשונה שהייתה נתינה גמורה¹⁸.

¹⁷ ולכן הכריע ר"ת שאינו גט.

¹⁸ צריך בירור נוסף בדברי ר"י שברא"ש, מדוע אין הוא מביא ראיה מ"ערק לה חרציה" כמו שהובא בדברי הר"י שבר"ן. ויש ליישב שפשיטא ליה שאינו דומה ל"ערק לה חרציה" וכמו שכתבנו כי כאן זהו מעשה הנחה, מה שאין כן "ערק לה חרציה", שהוא מעשה הושטה, ופשיטא ליה שעל-ידי כונה אי אפשר להפוך הנחה להושטה. לכן חיפש ר"י מקורות אחרים לביסוס עמדתו.

ג. "בעינין כריתות וליכא" מהי ההלכה של "כריתות"?

כדי לבאר את דברי ר"י כפי שהובאו ברא"ש, נקדים כאן כמה דברים ביסוד הפסול של "גט בידה ומשיחה בידו".

בגמרא שם מבואר שהפסול הוא "בעינין כריתות וליכא". במקום אחר (בבא מציעא ז. מבואר עוד, שנתינת חפץ באופן שמשיחה ביד הנותן מקרי נתינה טובה:

...האי סודרא, כיון דתפיס ביה שלש על שלש קרינן ביה "ונתן לרעהו" דכמאן דפסיק דמי וקני.

מקשה הגמרא: "ומאי שנא מדרב חסדא דאמר רב חסדא גט בידה ומשיחה בידו אם יכול לנתקן ולהביאו אצלו אינה מגורשת, ואם לאו – מגורשת" ומתוצת: "התם כריתות בעינין וליכא, הכא נתינה בעינין והא איכא". כלומר, בגט בידה ומשיחה בידו יש נתינה אך אין כריתות.

אם אכן יש כאן נתינה, מדוע דוחה הרא"ש בפשטות את דברי ר"י, ואומר שלא נגמרה נתינת הבעל? והרי בגמרא (בבא מציעא שם) מפורש שיש כאן נתינה!

ונראה שאת החידוש של הגמרא "בעינין כריתות וליכא" אפשר להבין בכמה דרכים:

א. "כריתות" היא הלכה עצמאית בגירושין שאינה קשורה כלל לדין הנתינה.

ב. ההלכה של "כריתות" מאפיינת הלכות אחרות בגירושין. גם את זה ניתן להבין בכמה אופנים:

1. בעינין "ונתן", וכאשר נתן גט והמשיחה בידו ליכא כריתות בנתינה, והנתינה לא נגמרה.

2. כאשר ליכא כריתות בנתינה – הנתינה נגמרה, אך היא פסולה.

3. בעינין "בידה", ד"ונתן בידה" כתיב – שהגט יגיע לרשותה, וכאשר המשיחה בידו ליכא כריתות ב"בידה", ואינו ברשותה לגמרי.

ד. ביאור שיטות הראשונים השונות לאור זה: רא"ש, רמב"ם ור"י.

כעת נחזור לדון בשיטות הראשונים השונים בסוגייתנו.

הרא"ש, שדחה את דברי ר"י, ודאי למד שכיוון שהמשיחה ביד הבעל לא נגמרה הנתינה¹⁹, ולכן הוא נקט שאין בראיותיו של ר"י ממש, כיוון ששם מעיקרא נתן נתינה מעלייתה.

¹⁹ ומה שכתב "הכא מעיקרא לא היא נתינה" כוונתו שעדיין לא נגמרה. לכן אם כעת יעזוב את המשיחה (והיא עדיין לא קפצה את ידה) נראה שתהיה מגורשת, ופשוט (אך אם תיפסק המשיחה מעצמה אינה מגורשת, כיוון שלא הבעל גמר את הנתינה).

את שיטת ר"י ניתן להסביר על-פי הדרך הראשונה שהצענו, ש"כריתות" היא הלכה עצמאית, ואינה קשורה לנתינה, לכן בגט ומשיחה נעשתה נתינה כהלכתה, ומכל מקום אינה מגורשת כיוון דליכא כריתות. לפי זה מובנת ההשוואה בין גט ומשיחה ל"הרי זה גיטך ולא תתגרשי בו עד שתגיעי לב"ד פלוני" – שהבעל נתן נתינה כהלכתה, ובכל זאת אינה מגורשת מחמת חסרון אחר. חסרון זה, כגון "כריתות", יכול להתמלא גם על-ידי האשה בעצמה, כמו שכשמגיעה לב"ד פלוני נוטלת בעצמה את גיטה ומתגרשת בו.

נראה שכך תוסבר גם שיטת הרמב"ם (גרושין פרק ה הל' טז):

זרק הגט לידה והיה קשור במשיחה, וקצת המשיחה בידו, אם יכול לנתקו ולהביאו אצלו – אינה מגורשת **עד שתיפסק המשיחה**.

מדויק מדבריו שכשנפסקת המשיחה – ואפילו על-ידי האשה – מגורשת. מדוע, והרי עדיין לא נגמרה הנתינה?

נראה לבאר גם בדבריו שכריתות היא הלכה עצמאית, ואם כן הנתינה כבר נגמרה, אלא שעדיין אין כריתות, לכן ברגע שנפסקה המשיחה יש גם כריתות, והאשה מגורשת. אכן למי שסובר שהנתינה אינה נגמרת כל עוד המשיחה בידו, גם אם תיפסק המשיחה לאחר מכן, הגירושין לא יחולו.^{20 21 22}

²⁰ עיין ב"בית יוסף" ובב"ש (ס"ק ד).

²¹ אכן, יש לעיין אם הבעל עצמו חתך את המשיחה בידו השניה, דיש לומר דבזה הבעל עצמו גמר את הנתינה ומגורשת, ורק אם אדם אחר או האשה חתכו את המשיחה אינה מגורשת, כיוון שהבעל לא גמר את נתינתו.

²² הבנה זו מתחזקת לאור הלכות נוספות ברמב"ם שיסודן בדין כריתות:

"הרי זה גיטך והנייר שלי – אינה מגורשת, שאין זה כריתות" (גרושין פרק ח הל' יד). אין כאן חסרון בנתינה אלא בעיה עצמאית, שבעיני כריתות וליכא.

הרמב"ם מגדיר את ההלכה של כריתות (גרושין פרק א הל' א): "ושיהיה ענינו דבר הכורת בינו לבניה", ושם (בהל' ג): "ספר כריתות, דבר הכורת בינו לבניה – **שלא ישאר לו עליה רשות**. ואם עדיין לא נכרת בינו לבניה – אינה מגורשת, כמו שיתבאר". ודו"ק "עדיין לא נכרת", אך אם לאחר זמן ייכרת – תהיה מגורשת, אף שבשעת הנתינה אין עדיין כריתות. והטעם כנ"ל, משום שכריתות היא הלכה נפרדת מהנתינה.

(בגרושין פרק ח הל' י, בגט שיש בו תנאי, פסק הרמב"ם: "הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין כל ימי חייכי" – אינו גט, שאין זה כריתות. כל ימי חיי או כל ימי חיי פלוני – הרי זה גט, שהרי כרת בינו לבניה, ולא תשאר לו עליה רשות כשימות אותו פלוני" כאן אמנם מגורשת כבר מרגע נתינת הגט, אף שיש לו עדיין רשות עליה עד שימות אותו פלוני, כיוון שהגט ניתן באופן שיש בו **ודאי** כריתות בעתיד. לעומת זאת בנידון דידן, שאין הכרח שבעתיד תהיה כריתות, יש להמתין עד שתושלם הכריתות בפועל).

אף-על-פי שנראה שדברינו כנים בשיטת הרמב"ם, שכריתות היא הלכה עצמאית ולא דין בנתינה, בדברי ר"י יש עדיין קושי מסוים, משום שדקדוק לשון הרא"ש מורה שלפי ר"י, החיסרון הוא בנתינה:

ור"י אומר דמקרי שפיר נתינה, כיון שהוא התחיל הנתינה קרינן ביה שפיר ונתן,
אע"פ שהיא גמרה הנתינה.

משמע מכאן שהבעל רק התחיל את הנתינה ולא גמר, ואילו לפי מה שביארנו הנתינה כבר נגמרה.

לכן נראה לבאר את דברי ר"י כאפשרות האחרונה שהעלינו, שכיוון שאין כריתות לא מקרי "בידה" באופן מושלם, כיוון שלבעל יש עדיין שליטה מסוימת בגט, שיכול לנתקו ולהביאו אצלו. כיצד יוסברו על-ידי זה דברי ר"י?

נראה לומר שר"י מבדיל בין פעולת נתינה לבין התקיימות הדין הכולל של "ונתן בידה". כשר"י מדבר על תחילת נתינה וגמר נתינה, הוא איננו מתייחס לפעולת הנתינה בלבד – שהרי היא כבר נגמרה, וכמו שביארנו לעיל, נמצא שהתקיים דין "ונתן" – אלא כוונתו לומר שהגט עדיין לא "בידה" לגמרי. מבחינה זו הבעל רק התחיל את התהליך של "ונתן בידה" שהרי נתן, אך האשה גומרת אותו, כיוון שבקפיצת היד מתקיים "בידה"²³.

ה. ביאור ראיותיו של ר"י

נותר לנו לבאר מה הראיה של ר"י לשיטתו משני המקרים שהביא: "אל תגרשי אלא כבי"ד פלוני" (גיטין כד) ו"הרי זה גיטך ולא תגרשי בו עד לאחר ל'" (כתובות פו:). ונראה שבנתינת גט לאשה בתנאי כזה, אין כאן רק עיכוב חלות הגרושין, אלא שלא מתקיים דין "בידה" עד שמגיעה לבי"ד פלוני. לכן כשמגיעה לאותו בי"ד, או לאחר ל' יום, צריך שתיטול שוב את הגט או שיהיה ברשותה. רק כשמתקיים דין "בידה" יכול הגט לגרש, אבל עד אז – לא התמלאה הדרישה הבסיסית של "ונתן בידה".

נמצא לפי זה שבאמת קיום דין "בידה" במקרים הנ"ל מתבצע על-ידי האשה, ולזה קרא ר"י שהאשה גומרת את הנתינה ומכאן ראיה גם לגט ומשיחה, שניתוק המשיחה שנצרך כדי להשלים את דין "בידה" יכול להיעשות גם על-ידי האשה. זהו תוכן ראיותיו של ר"י.

²³ בגיטין עח: מבואר שגט שיוצא מד"א שלו לד"א שלה פסול, ומנמקת הגמרא משום דאגיד גביה. ופירש רש"י: "עדיין הגט ברשותו קצת, ואנן ונתן בידה בעינן, עד שיהא כולו ברשותה". מבואר כאן שבאגיד גביה החיסרון הוא ב"בידה", וה"נ י"ל כשאגיד גביה במשיחה. (ע' גם ברש"י גיטין כ: "הרי זה גיטך והנייר שלי – אינה מגורשת" ופירש רש"י שם: "דכיוון דהנייר שלו לא נתן לה כלום, דנמצאו אותיות פורחות באויר". כוונתו לומר שאף שנעשתה פעולת נתינה, ס"ס היא לא קיבלה כלום, ואין "בידה" גט דעיקר הגט הן אותיותיו (כלומר מה שכתוב בו ולא הנייר עצמו) והאותיות פורחות באויר.

אמנם, הרא"ש חולק וסובר כי בגט ומשיחה "מעיקרא לא הויא נתינה", כלומר לא נגמרה פעולת הנתינה של הבעל, ולכן אינו דומה ל"אל תגורשי בו אלא בכי"ד פלוני", שם נתן נתינה גמורה.

אם כן, עלה בידינו ששיטת הרמב"ם היא שכריתות היא הלכה עצמאית, שיטת הרא"ש היא שכשאין כריתות עדיין אין "ונתן" – דלא נגמרה הנתינה משום דבעינן נתינה שיש בה כריתות, ואילו שיטת ר"י היא שכשאין כריתות לא מקרי "בידה", כיוון שהגט אינו ברשותה ובשליטתה לגמרי.

ו. שיטת התוספות

גם התוספות (גיטין עח: ד"ה אם יכול לנתקו ולהביאו) מביאים את שיטת ר"ת בגט ומשיחה:

נראה דלא מיירי כשהיתה ידה פתוחה ולאחר שנתן הגט בידה קפצה ידה, דא"כ אפי' אין יכול להביאו אצלו אינה מגורשת, כיון דבשעת נתינה היה יכול להביאו אצלו, ומה שקופצת ידה אח"כ זה אינו עושה הבעל אלא היא, והוי כמו טלי גיטך מעג"ק ואינו גט.

בסוה"ד מסיקים התוספות מכך השלכה למקרה ש"אוחז בראש הגט ונותנו לה":

וצריך לזוהר שתהא יד האשה פתוחה עד שיניח כל הגט בידה, דאם תקפוץ ידה בעוד שהבעל אוחז בראש הגט בידו לא הוי גט, דהוי כמו גט בידה ומשיחה בידו, ונראה דכשר, דלא גרע מערק לה חרציה ושלפתו דהוי גט, אע"ג דביד הבעל להדק שלא תטול, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

פשטות דבריהם, שאין הם מערערים על מה שכתבו בראש הדיבור, שבגט ומשיחה פשיטא שאינו גט אם קופצת ידה, ורק באוחז בראש הגט ומניח בידה נסתפקו אולי מהני. מהו החילוק בין המקרים?

נראה שהתוספות סוברים ש"כריתות" היא פסול בנתינה; כלומר, אף-על-פי שכשהניח את הגט נגמרה הנתינה, כיוון שאגיד גביה – זוהי נתינה פסולה. בגט ומשיחה זהו מצב ברור: הנתינה נגמרה, אך כיוון שעדיין אגיד גביה, מתברר שהנתינה פסולה ואינו גט. אבל כשאוחז בראש הגט ורוצה להניח בידה, יש מקום להכשיר ולדמות ל"ערק לה חרציה", שהיא נתינה בדרך של הושטה – שהרי בעצם לא נגמרה הנתינה כל עוד לא גמר את פעולתו, לכן אפשר לומר שהסכמת הבעל שהאשה תקפוץ את ידה כהמשך לתחילת נתינתו נחשבת לפעולת הושטה מתואמת, כמו "ערק לה חרציה"²⁴.

²⁴ הר"ן לא חילק בין המקרים, כיוון שלדעתו גם בגט ומשיחה מקרי שלא נגמרה הנתינה עדיין.

לפי זה יוצא שמה שהוסיפו התוספות לגבי גט ומשיחה: "ומה שקופצת ידה אח"כ זה אינו עושה הבעל אלא היא, והוי כמו טלי גיטך מעג"ק ואינו גט" מדוקדק מאוד, דכיוון שנגמרה הנתינה, והיא פסולה, מעתה מה שעושה האשה הוי כמו "טלי גיטך" שהרי יש רק לקיחה שלה. הר"ן לעומת זאת נקט שגם בגט ומשיחה נתינת הבעל לא נגמרה, ולכן קרא לדבר "כעין גזילה" – כלומר, אין כאן השלמה למעשהו של הבעל אלא פעולה עצמאית, וממילא נתינת הבעל לא נגמרה. לכן לדעת הר"ן, גט ומשיחה דומה לגמרי לאוחז בראש הגט וקפצה ידה קודם עזיבתו את הגט: בשניהם לא נגמרה הנתינה, אך לדעת התוספות, בגט ומשיחה נגמרה הנתינה ונפסלה, מה שאין כן באוחז בראש הגט, שעדיין לא נגמרה הנתינה.²⁵

ז. קושיה בשיטת התוספות ויישובה

אכן, מה שחילקנו בדעת התוספות בין גט ומשיחה לאוחז בראש הגט לכאורה נסתר מהגמרא (בבא מציעא ז.). שהבאנו לעיל, שהרי שם הגמרא משווה גט ומשיחה ל"סודרא דתפיס בו המקנה שלש על שלש והקונה עדיין אוחז בו ג"כ", והמקרה של סודרא הוא ממש כמו אוחז בראש הגט.

נראה שאפשר ליישב קושי זה, דבאמת תפיסת הסודר על-ידי המקנה כאשר עדיין הקונה אוחז בו אינה דומה לאוחז בראש הגט. אדרבה, היא דומה לגט ומשיחה. וביאור הדברים הוא כשהסוגיה מסיקה שכשאוחז שלוש על שלוש "כמאן דפסיק דמי" כוונתה שכיוון שהשלוש על שלוש הם בתוך ידו ממש, כל השאר הוא מיותר, ומבחינתו הוא כמשיחה בעלמא, דהמקנה קונה את השלש על שלש בלבד. לכן שואלת הגמרא מיד, אף-על-פי שיש "כמאן דפסיק", הרי חזינן בגט ומשיחה דלא חשיב נתינה, ואם כן הכא נמי לא נחשב שנתן את השלוש על שלוש?!

לעומת זאת, באוחז בראש הגט הנידון הוא הגט כולו, ולא רק מה שהאשה תופסת, ולכן אחיזת הבעל בראש הגט והנחתו בתוך ידה של האשה לא דמי כלל לנתינת סודר.²⁶

מיושבת אם כן קושייתנו, ושפיר ניתן לחלק בין גט ומשיחה לאוחז בראש הגט ומניחו בתוך ידה.

²⁵ לפי זה נראה שלתוספות, גם אם כעת יעזוב הבעל את המשיחה – אינה מגורשת, דכבר נפסלה הנתינה. לרא"ש לעומת זאת, כיוון שעדיין לא נגמרה הנתינה – אם כעת יעזוב הבעל את הגט תהיה מגורשת. ולרמב"ם נתבאר שאפילו תיפסק המשיחה מעצמה (או אפילו על-ידי האשה) תהיה מגורשת, כיוון שהחיסרון של כריתות יכול להסתלק גם על-ידי האשה. וכן מבואר גם לשיטת ר"י, שהרי לדעתו אפילו קפצה ידה – מגורשת.

²⁶ מה עוד שנתינת סודר בפשטות נעשית באופן של הושטה, ולא של הנחה. דימוי הגמרא לגט ומשיחה הוא רק משום שיש כמאן דפסיק, וכאילו השלוש על שלוש הם אצל המקנה לגמרי, כמו גט שהונח ביד האשה.

6. הקנאה כמעשה נתינה

א. ביאור שיטת רש"י בריש פרק הזורק

בגמרא (גיטין עז:) מובא מעשה בשכיב מרע שגירש את אשתו ע"י שהקנה לה את חצרו, והגט נמצא בתוך החצר. החצר נקנתה לאשה על-ידי שעשתה קניין חזקה בקרקע.

במקרה הזה לא התקיימה למעשה שום פעולת נתינה על-ידי הבעל, ואם כן תמוה כיצד האשה מתגרשת – והרי "ונתן בידה" כתיב! יותר מכך, כאן האשה מבצעת את פעולת הקניין של הקרקע, ומדוע לא נאמר שיש כאן חיסרון של "טלי גיטך מעל גבי קרקע"?

רש"י (שם ד"ה חזקה) ביאר שהאשה קונה את הגט בקניין אגב:

דהשתא קא יהיב לה חצר וגיטה בתוכו, ותנן: נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות, בכסף בשטר ובחזקה.²⁷

הר"ן במקום הקשה עליו, דאם אכן הגט נקנה באגב, מדוע יש צורך שיהיה בתוך החצר? הרי קיימא לך שלא צריך צבורין בקניין אגב?

נראה שלאור מה שביארנו למעלה, שהנחה וגם הושטה מקיימות את דין הנתינה, כיוון שדין זה מתאפיין לפי מה שדרך בני אדם לקרוא לו נתינה, אפשר להבין שגם הקנאה מקרי נתינה. ולמרות שהאשה עושה את פעולת הקניין, בסופו של דבר הבעל נקרא "ונתן" והאשה "מקבלת". הגע בעצמך, הרי כשאדם נותן מתנה לחברו ואומר לו שייטול את המתנה ממקום פלוני, בכל זאת אנו אומרים שהנותן נתן לו מתנה, ומשום שהקנאה שם נתינה עליה, אפילו שהמקבל פועל את מעשה הקניין.

לאור זאת ניתן ליישב את דברי רש"י בסוגיה. רש"י למד שבהקנאה מתקיים דין "ונתן", לכן בהקנאת הגט אגב החצר קיים הבעל את דין "ונתן"²⁸. מכל מקום, בהקנאה בלבד לא סגי, כי עדיין הגט אינו "בידה" – ברשותה, שהרי דין "בידה" מצריך מצב מציאותי של הימצאות הגט בידה או בגגה, חצרה וקרפיפה. לכן הצריך רש"י שהגט יהיה בתוך החצר, אפילו לאחר שהוא נקנה לה.

ב. קניינים בגט

לדרכנו, יש מקום לדון בקניינים בגט בכלל, שהרי קניין מועיל לקיים את דין "ונתן".

²⁷ ה"פני יהושע" אמנם ביאר שדברי רש"י הם רק בהו"א, ולמסקנה גם הוא סובר שמתגרשת משום שהגט בחצרה כתוספת, אך אין בכך הכרח.

²⁸ כמובן, רק במקום שהאשה מסכימה לקנות, כיוון שבלי זה אין כאן קניין וממילא אין נתינה. ומה שגט מועיל בעל כורחה זה רק במקום שנותן נתינה רגילה.

בשאלה זו עסקו כבר האחרונים, ובראשם ה"תורת גיטין" ורעק"א²⁹. ה"תורת גיטין" מסיק שרק קניינים שנלמדו מ"ידה" מועילים, כגון משיכה, אך שאר קניינים, כגון סודר או אגב, אינם מועילים (וגם בקניינים המועילים, דווקא ברצונה – שאז יש לקניין משמעות, ולא בעל כורחה)³⁰.

מדבריו עולה שאכן **עצם הקניין** אינו מגרש, אלא רק קניין שמקיים גם "בידה". אם נתרגם זאת לניסוח שלנו במאמר זה, נאמר שקניינים יכולים לקיים את דין "ונתן", אך אין להם משמעות לקיום "בידה". דין "בידה" הוא **מצב מציאותי**, שהגט מגיע לרשותה. לפי שיטתנו נמצא שגם באגב אפשר לגרש, אם הגט מונח לאחר שהקניין ברשותה – כדברי רש"י כאן.

ג. "טלי גיטך מעל גבי קרקע"

אם כנים דברינו, שגם קניין מקיים דין "ונתן", מדוע בכל "טלי גיטך מעל גבי קרקע" אינה מגורשת, והרי הוא מקנה לה את הנייר³¹?

ניתן לבאר זאת בשני דרכים:

א. אמנם קניין מקיים דין "ונתן", אך "טלי גיטך מעל גבי קרקע" אינו רק חיסרון בנתינה, אלא **פסול** של לקיחה, ולכן רק במקום שהאשה לוקחת בפועל אינו גט. אך באגב, שאין לקיחה שלה בפועל – מגורשת³². אך אינו נראה לומר כן, משום שאין ילפותא מיוחדת לדין "טלי גיטך מעל גבי קרקע". זוהי מסקנה של רבא (גיטין כד., עח.) מכוח דין "ונתן"³³, שבעינין שהוא ייתן ולא שהיא תיקח ואם אכן מתקיים בקניין "ונתן", תו אין חסרון בפעולת הקניין שלה.

ב. יש לחלק בין "טלי גיטך מעל גבי קרקע" ל"קני גיטך המונח על הקרקע". טלי גיטך אינו מועיל, אך קני גיטך מועיל, כיוון שהקנאה היא מעשה נתינה. דברי רבא אכן נכונים ברוב מקרי הגירושין, כיוון שפעולת הגירושין הרגילה נעשית בדרך של **נתינת גט** ולא **הקנאתו**³⁴, שהרי אשה מתגרשת אפילו בעל כורחה (ובמהותם הגירושין חלים מכוח קבלת הגט אצל האשה. אפילו במקרה שיש הקנאה, ההקנאה היא מרכיב בקבלת הגט, אך היא עצמה אינה

²⁹ הובאו דבריהם ב"פתחי תשובה" (אבה"ע סימן קלט ס"ק ד).

³⁰ רעק"א הסיק שצריך להקפיד שהגט לא יצא מחוץ לידה כלל (הובאו דבריו בפת"ש הנ"ל). אך לענ"ד נראה שמדין הושטה שהבאנו לעיל מוכח שאין צורך בזה.

³¹ וכעין זה הקשה גם ה"קהילות יעקב" (סימן טו).

³² כעין זה כתב הגרש"ש בשיעוריו (גיטין סימן ד). ויעוין גם בשיעורי הגר"ש רוזובסקי (גיטין עמ' רנ).

³³ רש"י (גיטין כד.): "לא אמר כלום דכעין ונתן", וכן בגיטין עח.

³⁴ אמנם לאחר הגירושין הגט גם קנוי, אך בעלות האשה על הגט היא דין השייך לחלות הגירושין, ולא למעשה הגירושין – שהרי גם בעל כורחה מתגרשת. ואכמ"ל.

מגרשת, וכמו שביארנו, ההקנאה מקיימת רק את המרכיב של "ונתן". אבל באמת אם מקנה לה את הגט והיא רוצה לקנותו בהגבהה – מהני, כיוון שלאחר שתגביה את הגט נמצא שהוא בידה, ומתקיים גם דין "בידה".

ד. שיטת התוספות בריש פרק הזורק

לתוספות (שם ד"ה ותיזיל) ישנה שיטה אחרת, כיצד מתקיים דין "ונתן בידה" בהקנאת החצר לאשה: "כיוון שהגט בא מרשות הבעל לרשותה הוי כאלו נתנו לה", ולא הוי כ"טלי גיטך מעל גבי הקרקע".

כלומר, מעשה הקניין שהאשה עושה הוא בחצר ולא בגט, ואם כן אין מעורבות של האשה בנתינת הגט עצמו. הנתינה עצמה מתקיימת בכך שהגט עבר מרשות הבעל לרשותה³⁵. עדיין צריך בירור איך מעבר הגט מרשות הבעל לרשותה מיוחס אל הבעל דווקא, כך שמקרי "ונתן". נראה לומר שכיוון שהבעל גרם לכך שהגט יעבור מרשותו לרשותה, והאשה לא הייתה מעורבת בנטילתו – סגי בכך לדין נתינה. נתינה זו היא בעצם סוג נוסף של נתינה, שבו אין לבעל מעורבות בפועל, ומכל מקום די בה כדי להיקרא נתינה. מבחינה מסוימת היא מחודשת עוד יותר מהקנאה באגב, כי להקנאה אנו אכן קורים "נתינה", אך מנין לנו שאכן גט שבא מרשות הבעל לרשותה בגרימת הבעל בלבד מספיק כדי לקיים דין "ונתן"? מכל מקום לדבריהם של התוספות יש מקום רק על-פי מה שביארנו, שאין גזירת הכתוב מיוחדת איך צריכה להיות נתינה, ולכן יש סוגי נתינות רבים, ולכל אחד יש אופי משלו.

7. סיכום

עסקנו במאמר זה בעיקר בשתי סוגיות מרכזיות העוסקות בדיני נתינת גט: סוגיית "ערק לה חרציה" וסוגיית "גט בידה ומשיחה בידו". בסוף דנו מעט גם בסוגיה בריש פרק הזורק, לגבי שכיב מרע שהקנה לאשתו חצר ובתוכה גט. העלינו שאין גזירת הכתוב מסוימת כיצד צריכה נתינה להתבצע; הכתוב דורש שהבעל ייתן, אך ייתכנו כמה אופנים של נתינה, ובחלק מאופני הנתינה גם מעורבות של האשה אינה גורעת. העלינו למעשה שישנם שלושה סוגי נתינה עקרוניים: הנחה, הושטה והקנאה. בדברי התוספות מצאנו נתינה מסוג נוסף: "שהגט בא מרשות הבעל לרשותה".

בנתינה באופן של הושטה, האשה מעורבת בכך שהיא נוטלת את הגט מהבעל המושיט לה אותו, ובנתינה באופן של הקנאה האשה עושה פעולת קניין, כגון חזקה או הגבהה. דבר זה אינו גורע, כמו שצוין, מהגדרתו של הבעל כנותן.

כאמור, מקום נרחב במאמרנו מוקדש לסוגיית גט ומשיחה. בסוגיה זו מסביר רב חסדא שהאשה אינה מתגרשת כאשר המשיחה ביד הבעל, משום שאין כאן "כריתות". העלינו ארבע הבנות

³⁵ דו"ק, האשה אינה קונה את הגט בקניין חצר, אלא מתגרשת בהגעת הגט לחצרה.

אפשריות בביאור הלכה זו, וביארנו את שיטות הראשונים על-פי הבנות אלו. הסקנו שלדעת הרמב"ם זו הלכה עצמאית, אך לדעת הר"ן והרא"ש זו הלכה שמאפיינת את הנתינה, ולדרכם נתינה שאין בה כריתות מוגדרת כנתינה שלא נגמרה. התוספות צועדים גם הם בדרך זו, אך לדרכם בגט ומשיחה הנתינה כבר נגמרה, אלא שהיא פסולה, כיוון שאין כריתות. שיטה אחרונה שראינו בהקשר זה היא שיטת ר"י, כפי שהובאה בדברי הרא"ש. לדעתו, דין כריתות מאפיין את "בידה", שצריך שיהיה ברשותה ובשליטתה לגמרי, ולכן כשהמשיחה בידו של הבעל חסר ה"בידה".